

Гоце Смилевски - „Завръщането на думите“

В НАЧАЛОТО НА МОЯ ЖИВОТ БЯХА ДУМИТЕ. Често се опитвах да си представя онова, което бе изчезнало от паметта ми: времето, когато светът се е отварял пред очите ми със своята неназованост и неизвестност, когато майка ми е давала име на всичко, което съществува. Представях си как тя ми казва „небе“ и посочва към безкрая; как казва „река“, докато сме на Малкия мост, а аз хвърлям камъче в синевата, която се движи; как казва „птица“, докато аз гледам към онова, което прелита през безкрая. Майка ми и аз живеехме сами, а от нея научих всички думи в началото на моето съществуване. Тя назоваваше света и ме учеше как да извличам думите от тишината и как да ги връщам отново там. Ние двете живеехме на левия бряг на Сена, дом ни бе една стая с единствен малък прозорец, през който слънцето никога не можеше да се види. Майка ми ме бе родила в нея през 1099 година и ми беше дала име, което по своето звучене е най-близо до Слънцето, до Хелиос – Елоиза. Освен нашата малка стая, Париж от моето детство бяха и тъкачницата, в която майка ми работеше; домът на вуйчо ми, който бе каноник в катедралата „Нотр Дам“; и реката и мостът, които преминавахме, когато отивахме при него. Къщата на вуйчо ми бе близо до катедралата, в църковното градче в центъра на Париж, сред жилищата на свещениците, на учителите от катедралното училище и на учениците. При всяка наша среща вуйчо даваше пари на майка ми, знаейки колко малко припечелва като тъкачка, но тя винаги отказваше подаръка. В този неин жест нямаше демонстрация на гордост, а по-скоро чувство за равенство: казваше, че трябва да живеем като всяко друго семейство тъкачи. Не помня лицето на баща ми, а като спомен от него ми е останал малък астрономически уред, с който се определя орбитата на планетите и звездите – астролаб. Като спомен от майка ми останаха думите и когато я загубих, затворих ги в себе си и много дълго не ги изговарях. Вуйчо ми мислеше, че съм онемяла, чак до момента, когато девет месеца по-късно проговорих отново.

Една зимна нощ вуйчо ми ме отведе в манастира „Сент Мари“ в Аржантъой, на половин ден път от Париж. Едновременно с мен там пристигнаха още няколко момичета, които плачеха и молеха родителите си да не ги оставят. Вуйчо ми обясни, че аз ще остана на това място само няколко години – докато трае обучението ми, а другите момичета са доведени, за да останат в него до края на живота си, защото родителите им вярват, че ако оставят в манастир свое дете, което да се моли за тях, Бог ще прости греховете на всички други от семейството и ще бъдат спасени от ада. Заради свойството, което притежават децата и което рядко се запазва след детството, че всичко, което някой преживява около тях, се пренася и в детската душа, почувствах същия страх и същата болка, които изпълваха душите на момичетата. И още дълго след това, когато чувах детски плач или молби, звукът от този плач и от тези молби ме връщаше в онази зимна нощ в манастира „Сент Мари“. През осемте години, които прекарах там, учех граматика, реторика, диалектика, аритметика, геометрия, астрономия и музика. Учех думи, различни от онези, които бях научила от майка ми, защото изучавах латински, старогръцки и иврит.

Когато станах на шестнайсет години, вуйчо ми дойде в манастира и ме отведе обратно в Париж. Градът бе непознат за мен и прекарвах дните си в четене и бродиране, а понякога пеех по някой псалм или похвални песни за Света Богородица. Вуйчо ми живееше с убеждението, че пътят към Бога преминава през смирение и въздържание, и се радваше на моята отдаденост. Беше известен със скромността и мълчанието си, а всички, които го познаваха, бяха изненадани от гордеенето му с мен. Казваше, че след връщането ми в Париж повтарял на всеки колко умна е неговата Елоиза, колко е скромна неговата Елоиза и че само неговата Елоиза в цял Париж знае иврит и

старогръцки, и че много малко хора по света, освен неговата Елоиза, са прочели всичко запазено от Платон и Аристотел. Знаеше, че някои се присмиват на гордостта му, която изглеждаше малко и като детска наивност, но пък други се възхищаваха от чутото. Думите му за мен бързо се разнесоха из града и може би заради моята усамотеност, която ме обвиняваше в някаква тайнственост, хората започнаха да пеят песни за мъдрата Елоиза по улиците, из таверните и по площадите на Париж. Понякога, докато придружавах слугите на вуйчо ми, когато отиваха на пазар, чувах някоя от тези песни, но никога не се спирах да я изслушам докрай, винаги продължавах по пътя си, въпреки че имаше млади хора, които ме разпознаваха, тръгваха след мен, продължавайки да пеят песента. Веднъж един от тези млади хора, следвайки ме от пазара до дома на вуйчо, пееше песента за мен, а когато я завърши, започна друга песен за мъдростта на Абелар, най-младия преподавател в училището при катедралата „Нотр Дам“. Още в манастира в Аржантъой бях чувала за славата му, а от разговорите на вуйчо ми с негови приятели знаех, че млади хора идват чак от Лондон, Рим и Толедо само за да слушат лекциите на Абелар. Наричаха го *noster Aristoteles*, „нашия Аристотел“. Запознахме се през една лятна нощ и поисках да остана с него завинаги. Убеждавах вуйчо ми, че знанията, които бях получила в манастира „Сент Мари“, постепенно избледняват, а след това го помолих да разреши на Абелар да бъде мой учител. Не след дълго те двамата така се сприятелиха, че се договориха Абелар да се пренесе в дома ни. Вуйчо ми бе много щастлив, когато чуваше как с Абелар разговаряме за философия и теология, но не подозираше любовта ни. Често казваше на Абелар, че майка ми му е заръчала, ако нещо се случи с нея, да се грижи за мен като за своя дъщеря, докато си намеря съпруг, с когото да живея щастливо. Една сутрин вуйчо ми замина за Рим като представител на канониците от катедралата „Нотр Дам“ на голям съвет при папа Паскал, където трябваше да обсъждат реформи в Църквата. Абелар и аз казахме на слугите на вуйчо ми, че не е необходимо да стоят постоянно въщи. В тези дни живяхме като Марс и Венера, забравихме за философията и теологията, бяхме само Абелар и аз, и нищо друго, и така до онази нощ, когато вуйчо ми, който се разболял по пътя и решил да се върне по-рано, ни завари в моето легло. Вуйчо се разгневи за това, че е измамен, беше натъжен заради опетнената ми чест. Изхвърли Абелар от дома си, а на мен забрани да излизам от къщата. Но тъкмо поради телесната раздяла свързането на душите ни стана по-силно, а неосъществените копнежи още повече разгаряха любовта ни.

Една утрин, когато вуйчо бе на среща при епископа, а слугите заети някъде из къщата, успях да избягам и отидох в дома на Абелар. Казах му, че от нашата любов ще родя дете. Без да ми обяснява защо, Абелар реши да ме изпрати далече от Париж, в неговия роден край, при сестра му в Бретан, в град Пале. Когато узнал за моето бягство, вуйчо ми бил обзет от гняв заради това, че се чувствал измамен, от страх за мен и живота ми, тъй като бях далече, при чужди хора, и от срам. Мнозина му се присмивали и го питали къде е избягала мъдрата Елоиза, какво е направила скромната Елоиза. Тогава може би се е опитал да накаже Абелар, но овладял гнева си, защото си помислил, че ако му стори нещо лошо, неговите роднини ще отмъстят на мен в Бретан.

В Бретан мечтаех за деня, когато отново ще бъда с Абелар, и очаквах момента, когато ще стана майка. Една беззвездна нощ родих син. Искях да има звезда в името му, като че знаех, че ще му бъде потребна, за да го води през тъмната нощ на съдбата. Дадох му името Астралаб. Когато писмото ми до Абелар, в което пишех, че е станал баща, пристигнало до него, той отишъл при вуйчо ми да му съобщи новината и да потърсят начин как да се помирят. По-късно вуйчо ми каза, че след като Абелар споменал за раждането на сина ни, започнал разговора за помиряването с това, че жените винаги докарвали до пропаст най-силните и най-благородните мъже. Вярвах на вуйчо ми,

защото Абелар имаше тъкмо такива стихове в поемата си за Самсон и Далила. Вуйчо ми казал, че всичко ще прости, ако Абелар се ожени за мен. Абелар му отговорил, че е съгласен, но че иска бракът да остане в тайна, за да не навреди на доброто му име. Вуйчо ми не разбрал, както и аз не разбрах защо женитбата би навредила на доброто име на моя любим, но все пак се съгласил. Абелар дойде в Бретан и ми съобщи, че тъй като бракът ни трябва да остане в тайна, за известно време се налага да оставим сина ни при сестра му, а ние ще се върнем в Париж.

Когато отново видях вуйчо, той през сълзи каза, че ми прощава всичко. С Абелар останахме цяла нощ в черквата, молейки се за опрощение на греховете ни, а на сутринта се венчахме тайно. И тъй като никой не трябваше да знае за това, още по пътя към къщи свалих венчалния пръстен от безименния ми пръст. Живеех в дома на вуйчо, а Абелар идваше вечер веднага щом се стъмни, за да останат посещенията му незабелязани. Радвах се на всяка среща с Абелар, болеше ме от раздялата с детето ни. Повтарях си, че тя е временна, че скоро Астралаб ще бъде с нас, но ми тежеше мисълта, че за новороденото всеки ден е като година. Млякото набъбваше в гърдите ми, а устните, които искаха да пеят приспивни песни, съхнеха. Нощем в съня си чувах детски плач и мислех, че моето бебе плаче. Будех се, търсех го до себе си и когато осъзнавах колко далече е от мен, приглушеният ми плач от реалността продължаваше детския от съня.

Някои, които бяха забелязали, че Абелар идва всяка вечер, щом се стъмни, в къщата на вуйчо ми, пуснаха мътва из града, че съм блудница, която задоволява плътските му желания. Тези одумки разпространяваха свещениците и вуйчо ми отново страдаше заради мен и Абелар. За да измие срама от името ми, той обясняваше на всички, че с Абелар сме венчани. Абелар повече се боеше, че хората ще разберат за брака ни, отколкото от клюките, че живеем в блудство. Казваше, че бракът ще съсипе доброто му име. Смяташе се, че онзи, който има семейство, не може да се посвети истински на философията и теологията и че жененият философ не е истински философ. Тази грешна представа на хората за философите и теолозите караше Абелар да се притеснява за доброто си име и за славата си. Преследван от този страх, той реши да ме заведе в манастир, за да повярват хората, че не съм негова съпруга, а послушница, която се подготвя за монашески живот. Един ден, когато вуйчо ми не бе у дома, Абелар ме отведе там, където прекарах годините от детството до моминството ми, в „Сент Мари“ в Аржантъой. Вуйчо ми помислил, че с мен ще се случи същото, както с много други жени, които съпрузите им, искайки да се отърват от тях, ги отвеждат в манастир, а те после бягат от там и за да преживяват някак, продават телата си. Той отново бил опозорен, отчаян и гневен. Един негов приятел го подкокоросал към сурово семейно отмъщение и той платил на хора, за да кастрират Абелар. Не зная колко време бе минало след наказанието, когато мътвата за това нещастие достигна и до Аржантъой, а щом я научих, веднага тръгнах към Париж.

Дълго разговарях с Абелар, а той ми каза, че ще се замонаши. Молех го да остане с мен и с детето ни, но той предложи и аз да стана монахиня. Всъщност това не бе предложение, а принуда. Нямах дом, тъй като вуйчо ми бе прогонен от Париж след стореното над Абелар. Всичко, което имах, бяха знанията ми, но на жените не бе позволено да преподават в манастирските училища. Абелар знаеше, че сама не мога да издържам себе си и детето.

Прегърнах нозете му, докоснах със затворени очи коленете му. Слушах гласа си как моли Абелар, чувах се как изричам едни и същи слова, как повтарям една и съща молба, в която думите бяха тежки като олово и гъсти като кръв. Молех го, но после и думите ми свършиха, остана само гласът, който виеше тихо над бездната, която се отваряше между мен и детето ми, остана само едно изтъняващо тихо стенание, като

бледа солена следа от пресъхнали сълзи. След това и гласът ми секна, и болката ми преболя, всичко изчезна, изчезнахме и аз, и светът около мен. Може би душата ми, в невъзможност да понесе страданието от сбогуването, се бе скрила там, където никой не ще я намери; там, където я спасява единствено мисълта, че всяка принудителна раздяла е временна, а тези, които животът е разделил по неизбежност, ще се съберат в съществуването след смъртта. Може би така е било и с моята душа в онези мигове, а може би не. Не осъзнавах нищо за себе си, не знаех нищо за света около мен. Какво е станало след това, научих от разказа на Абелар. Забелязал, че съм в несвят: по очите, по израза на лицето ми, по онемяването и вцепенението разбрал, че живот е останал само в тялото, а душата ми е замряла. Взел ме и ме отвел там, където преминаха годините ми от детството чак до моминството – в манастира „Сент Мари“ в Аржантъой, за да се грижат за мен монахините. Той също не се върнал в Париж, а останал в Аржантъой и всеки ден идвал в манастира, сядал срещу мен и говорел, гледал в очите ми, а погледът ми преминавал през него към безкрая, където била изчезнала душата ми. Говорел и викал душата ми да се върне в тялото, което, макар и живо, било като огледало на смъртта.

Една нощ ме разбуди някакъв звук. През онези дни и нощи не разпознавах звуците, както не разбирах и думите. Но този викаше душата ми, в него се долавяше тиха и неизлечима болка, която събуждаше в мен спомени. Припомних си онази зимна нощ, когато вуйчо ми ме доведе в „Сент Мари“ и когато слушах плача на момичетата, които молеха родителите си да не ги оставят в манастира. През нощта, когато ме събуди този тъжен звук, заедно със спомена осъзнах, че и в този момент някои родители оставят дъщерите си. Звукът отмина заедно с момичетата и абатисата, когато преминаха край сградата, където бях аз, но в мен остана следа от гласовете им, в мен остана събуденият спомен от детството ми. От тези гласове в нощта, от този спомен осъзнах коя съм. Тази нощ, докато лежах в постелята в манастира „Сент Мари“, си припомнях миналото. Тази нощ си спомних, че в началото на моя живот бяха думите.